

iniatuur

Jaargang 27 **2** Juni 2023

Vereniging Vrienden Martinikerk

Secretariaat
Martinierkhof 3
9712 JG Groningen

Telefoon
050 311 12 77

E-mail
vriendenmartinikerk@gmail.com

Website
www.vriendenmartinikerk.nl
www.martinikerk.nl

Colofon

Redactie
Ton Heuvelmans
Tonko Ufkes
Jan Visser

E-mail
info@martinikerk.nl

Fotografie
Jan Visser
Jan Haak
en anderen

Druk
MarneVeenstra
Groningen

▲ *Schilderij van Cornelis Jetses in de Martinikerk, foto: Jan Haak*

De Gulden Martinusweg; stand van zaken 21 april 2023

Het ziet ernaar uit dat de gemeente gaat meewerken met de Gulden Martinusweg en alle activiteiten die daarbij horen. In Groningen, een van de Sint Martinus- / Sint Maartenssteden van Nederland, worden elk jaar op en rond 11 november, de naamdag van Martinus, patroonheilige van de stad, tal van activiteiten georganiseerd die in toenemende mate arme mensen kunnen helpen onder het motto 'Delen is het nieuwe hebben'. Het Sint Martinusberaad* Groningen organiseert de jaarlijkse Sint Martinusdagen.

De geplande Gulden Martinusweg gaat lopen van Groningen naar Utrecht. Voor deze route wordt gebruik gemaakt van de eerste ANWB-wandelroute uit 1914 (oorspronkelijk Arnhem – Amsterdam, nu Utrecht – Arnhem) met als einddoel de Domkerk. Verder de Gouden Hanzeroute (Arnhem – Hasselt) en het Jacobspad (oorspronkelijk Uithuizen – Santiago de Compostella, nu Hasselt – Groningen).

De eerste keer dat de route nu wordt gelopen doen wij dat van Utrecht naar Groningen, vanaf 1 november tot 11 november 2023.

* Het Sint Martinusberaad wordt gevormd door Vereniging Vrienden Martinikerk, Koninklijke Vereeniging voor Volksvermaken, Stichting Martinikerk, Stichting Sint Martinus' Pronkjewailn, Binnenstadkerken Groningen en Beeldend Muziektheatergezelschap Het Houten Huis.

Wij hopen op een presentatie van beide burgemeesters en organisaties, ook langs de route. Maar dit alles moet nog worden gerealiseerd. En het is kort dag.

Er zijn inmiddels contacten met de Koninklijke Wandelbond Nederland en met verschillende Hanzesteden, die juist in 2023 het 800-jarig bestaan van het Hanzeverbond herdenken. Het Landelijk Martinusberaad heeft de Groningse plannen omarmd. TV-producent Nachtzonmedia bereidt een televisieserie voor over Sint Martinus die via het Instagram-kanaal van NPO-Zapp onder meer korte reportages over diverse aspecten wil tonen van de Sint Martinusviering, met name in Groningen.

In Europees verband zijn al verschillende wandelroutes uitgezet. De *Federation of European Cultural Centres of Saint Martin* (www.saintmartindetours.eu) heeft aangeboden dat hun routes mogen worden opgenomen als die voldoen aan de criteria van de Europese Culturele Routes.

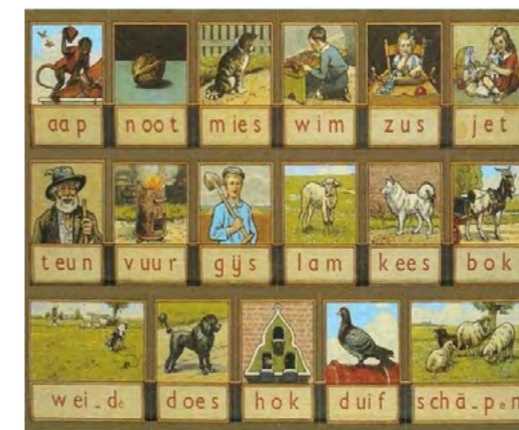
Voor de nieuwe route Groningen – Hasselt – Arnhem – Utrecht zal de officiële status te zijner tijd worden aangevraagd.

Schilderij van Cornelis Jetses is terug

Jan Visser

Het schilderij 'De kruisafname van Christus' van Cornelis Jetses is terug in de Martinikerk. Dit schilderij hing ruim tien jaar tegen de zuidmuur van de kooromgang van de kerk, in bruikleen van de Cornelis Jetses Stichting. Maar restauratie was dringend nodig en ook de lijst was nogal beschadigd. Het herstel is nu mogelijk gemaakt door de Vereniging Vrienden Martinikerk, met steun van de Vereniging Stad & Lande en de Cornelis Jetses Stichting.

In de zomer van 2011 was in de oostelijke kooromgang een expositie ingericht met een overzicht van het werk van Jetses. De meeste volwassenen kennen de naam van Cornelis Jetses van bekende werken zoals de historische schoolplaten, rekenboekjes, leesboekjes van Ligthart en Scheepstra over de avonturen van Ot en Sien, Pim en Mies en niet te vergeten het bekende leesplankje met Aap Noot Mies. Van zijn werk zijn diverse prachtige kijkboeken verschenen bij diverse uitgeverij, samengesteld door Jan A. Niemeijer, zoals *De wereld van Cornelis Jetses* en *Toen je nog op straat kon spelen*.

Recent nog (in 2014) heeft Bob Verschoor een biografie geschreven onder de titel *Dicht bij huis* aan de hand van jeugdherinneringen en de illustraties.

Maar Cornelis Jetses maakte ook grote wandschilderingen in paleizen in Duitsland, portretten en aquarellen. Weinigen wisten echter van zijn meesterstuk 'De kruisafname

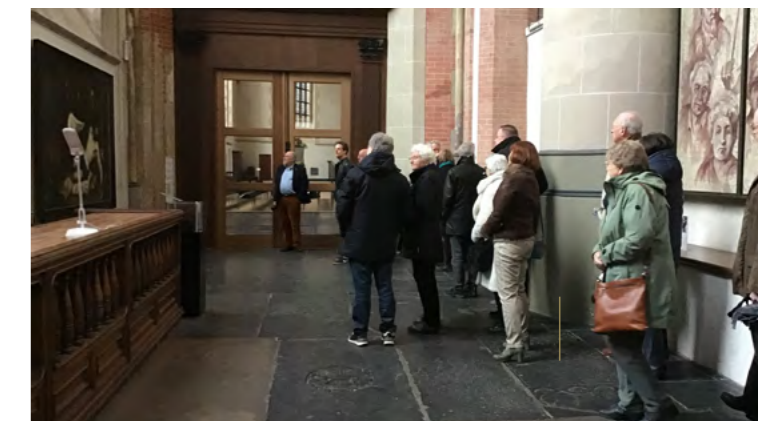
van Christus'. Het is een grote kopie die hij in 1900 maakte van een werk van een leerling van de Spaanse meester José de Ribera (1591-1652).

▲ Aanwijzing op de achterzijde van het schilderij
foto: Jan Haak

Het schilderij was in 2011 voor het eerst te zien in de Martinikerk.

Na de restauratie is het op 1 april jongsleden teruggeplaatst in de kooromgang. Bij die gelegenheid hield Bert Hukema, voormalig uitgever van Wolters Noordhoff, een lezing met als titel 'Meesterwerk van een Volksillustrator'. Hij schetste leven en werk van deze bekende Groninger meester. Daarna konden we het gerestaureerde schilderij gaan bekijken.

▲ Het schilderij is verplaatst en is nu weer in volle glorie te zien, niet meer tegen de zuidzijde (zoals op de foto) maar aan de binnenzijde van de kooromgang, dus niet binnen het koor maar recht tegenover de balie.

Een ereplaats voor een internationaal bekende Groningse meester.

▲ Foto: Jan Visser

De betekenis van de Martinikerk als religieus cultureel erfgoed

Jan Visser

Het blad GK van de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK) van september 2022 meldt de overdracht van de Mariakerk te Uithuizermeeden als honderdste kerk aan de Stichting. Daarbij staat de schrijver stil bij de culturele functie van oude kerken. In de bijlage bij dit nummer over de nieuwe huisstijl van de SOGK 'Metamorfose van verwondering' wordt die functie ingevuld met expositieruimte, concertzaal, ontdekkingsplek voor kinderen, sociale interactie.

Met geen woord wordt gesproken over de oorspronkelijke functie van het gebouw. Kerken zijn nooit gebouwd als culturele vergaderplaats maar als religieuze, sacrale ruimte. Daarvan getuigen niet alleen de gebouwen op zich, maar ook de schilderijen, opschriften, beelden, inrichting, grafstenen. Gelukkig besteedt Patty Wageman, directeur van de SOGK, hier wel aandacht aan in GK van maart 2023. Een kerk is religieus cultureel erfgoed. De Martinikerk is daarvan een voorbeeld.

Cultureel erfgoed is een verzamelnaam voor zaken uit het verleden die we willen bewaren voor volgende generaties omdat ze mooi, oud, leerzaam of anderszins belangrijk zijn en monumentale of museale waarde hebben. In ons land hebben we een Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed die hierover waakt (www.cultureelerfgoed.nl). Op die site staat een Beeldbank met bijna 900.000 foto's, waaronder ook van de Martinikerk.

We kunnen onderscheid maken tussen materieel erfgoed, immaterieel erfgoed en religieus erfgoed. Materieel erfgoed gaat over gebouwen, monumenten, een beschermd cultuurhistorisch landschap of gebied zoals de Waddenzee, een beschermd stads- of dorpsgezicht of een archeologische site zoals een hunebed: niet alleen stenen monumenten, maar ook andere dingen waar wij trots op zijn, zoals de schilderijen van Rembrandt. Het geldt ook voor documenten die we bewaren: archieven, de koopbrief in het vorige nummer van *Miniatuur*, of objecten die in een museum worden tentoongesteld.

Immaterieel erfgoed gaat over levende of dynamische tradities zoals Sint Martinus of Sinterklaas, rituelen, gebruiken, gerechten, taal, dialecten en volksverhalen; over gebruiken die zijn verbonden aan een plaats of een regio, zoals klederdracht en andere zeden in Staphorst of Spakenburg. De herdenking van de Tweede Wereldoorlog op 4 en 5 mei en de viering van 28 augustus in Groningen zijn ook vormen van immaterieel erfgoed.

Tenslotte hebben we ook religieus erfgoed. Dat heeft te maken met de beleving van religie. Kerken zijn gebouwd als uiting van christelijk geloof dat eeuwenlang een stempel heeft gedrukt op de samenleving. Een synagoge is een gebouw specifiek voor de Joodse religie, een moskee is een islamitisch bedehuis.

Ik heb een idee om dit mooi vorm te geven, ik fiets hier even langs en maak een passende foto.

▲ Sint Joris en de draak. Herdenkingsmonument achter de kerk
foto: Jan Visser

In Nederland speelt het onderscheid tussen katholiek en protestant een duidelijke rol in de vorm en functie van kerkgebouwen: rooms-katholieke kerken hebben een koor, beelden en een altaar, terwijl in een protestantse kerk de preekstoel met de bijbel, een doopvont en een avondmaalstafel centraal staan.

Ook geschriften kunnen religieus erfgoed zijn, bijvoorbeeld de Statenbijbel uit 1637. Ons gedrag is eeuwenlang bepaald door religie: zondagsrust, christelijke of katholieke feestdagen zoals carnaval, liederen. Respect en zingeving, collectieve vreugde en rouw zijn vaak religieus ingekleurd. Denk hierbij aan herdenkingsdiensten bij rampen zoals met de MH17, of stille tochten na ongelukken en misdaden.

Religie is overal te vinden in onze samenleving: in straatnamen (bij voorbeeld de Sint Jansstraat) en op gedenkstenen.

In onze taal zijn veel uitdrukkingen en spreekwoorden afkomstig uit de Statenvertaling van de bijbel, zoals 'Adamskostuum', 'Abraham zien', 'ongelovige Thomas', of 'iets is naar de Filistijnen'. Wij beperken ons nu tot de vraag: Wat is de betekenis van de Martinikerk als religieus cultureel erfgoed?

De buitenkant

De Martinikerk is duidelijk herkenbaar als kerk, waarvan een deel circa 800 jaar oud is: romaans, monumentaal, indrukwekkend, beschermd van rijkswege, en met een toren. Heel veel kerken hebben een toren. Dat was een vingerwijzing naar omhoog, naar de hemel, naar God; een religieuze gedachte die heden ten dage bijna geheel verdwenen is. Tegenwoordig gaat in Groningen vrijwel alle aandacht uit naar de Martinitoren als belangrijkste icoon van de stad, terwijl de Martinikerk minder aandacht krijgt. Maar zonder kerk was er geen toren geweest. Bovendien is de Martinikerk in aanleg ongeveer drie eeuwen ouder dan de huidige toren.

Aan de buitenkant van de kerk zijn enkele religieuze opschriften te vinden. Boven de hoofdingang onder de toren staat een verwijzing naar Psalm 100:4 *Introite atria eius hymnis* (Gaat binnen door deze poort met lofzang). Boven de ingang van het Boteren Broodhuisje een tekst uit Spreuken 28:27: 'Wie een arme geeft zal geen gebrek hebben'.

▲ Religieuze opschrift aan de buitenkant
foto: Jan Visser

▲ De hoofdingang onder de toren.
foto: Jan Haak

Een kerk wordt ook wel een bedehuis genoemd. Daar wordt gebeden tot God, Zijn woorden en geboden gehoord, gedachtenis gevierd aan Jezus in mis of avondmaal. Het gebouw onderstreept dat door vorm en plaats, midden in de samenleving.

Een oude kerk of een kathedraal, ze stralen iets uit: het zijn verheven, bijna heilige gebouwen. Dat laatste is zeker het geval bij katholieke kerken, maar anderen spreken soms denigrerend over 'een bult stenen'. Geheel misplaatst, want die 'bult stenen' is in het verleden met zorg en liefde gebouwd om God daar te dienen en te eren. Dat gevoel verdwijnt tegenwoordig in de seculiere samenleving. Daarom worden kerken die niet meer als kerk worden gebruikt zo gemakkelijk gesloopt of omgebouwd tot appartementen, buurthuizen, boekhandels, wasserijen en dergelijke.

Aan de buitenkant van de Martinikerk kun je zien dat het ooit een katholieke kerk is geweest aan het koor, half rond en hoog. Dit koor is gericht naar het oosten, waar de zon opkomt; een verwijzing naar de opstanding van Jezus Christus en Zijn wederkomst. De binnenkant heeft nog steeds tal van rooms-katholieke details.

▲ Het Himmelloch (toegang tot de hemel) uit de katholieke tijd
foto: Jan Visser

De binnenkant

In de Martinikerk valt in de eerste plaats de hoogte en de ruimte op. Die zijn indrukwekkend en geven een gevoel van rust. In de tweede plaats verraden de pilaren en gewelven de enorme ouderdom van dit gebouw. Ook het orgelfront is indrukwekkend, het trekt de aandacht. Een kerk zonder orgel is bijna ondenkbaar. In een kerk wordt immers gezongen. Ook suggereren de

Vervolg ►

▲
Oostelijke kooromgang
foto: Jan Visser

gewelfschilderingen een mystiek gevoel van heiligheid. Wie zijn die personen en wat is hun betekenis? Dan is er nog het opvallende meubilair: een preekstoel, een grote tafel en ergens een heel grote ronde steen. En het koor lijkt nog indrukwekkender door de extra hoogte met het blauwe gewelf, de pilaren en de bijzondere taferelen uit het leven van Jezus.

▲
foto: Kars Tuinder

Hierdoor wordt de bezoeker geconfronteerd met de religieuze functie van dit gebouw. Educatief heeft de Martinikerk dus een belangrijke functie, niet alleen voor jongeren maar ook voor ouderen. Wie nog nooit een kerk van binnen heeft gezien heeft veel vragen. Door de steeds verdergaande secularisatie heeft een groot deel van de bevolking, zeker kinderen, geen idee meer van wat een kerk is en waar die voor dient, laat staan van het verschil tussen katholiek en protestant. Ze hebben ook geen idee van de verbinding van de geschiedenis van de stad Groningen met het gebouw, bijvoorbeeld door politieke gebeurtenissen zoals de verovering van Groningen in 1594 door prins Maurits. Tegenwoordig onderstrepen de grote schilderijen van Egbert Modderman in de oostelijke kooromgang de religieuze functie van het gebouw. Het zijn immers Bijbelse voorstellingen van de werken van barmhartigheid uit Mattheüs 25.

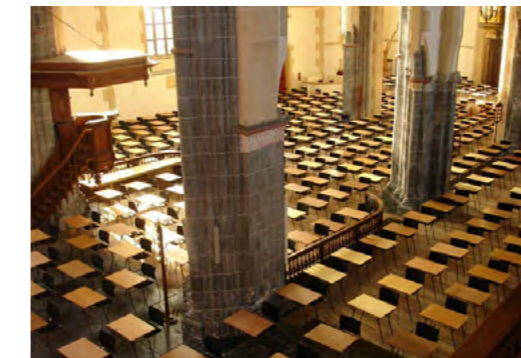
Beleving

Al met al is een bezoek aan de Martinikerk een ervaring die diepere gevoelens oproept: de stilte in die grote ruimte, tenminste als het orgel niet speelt, is een gewijde stilte, in tegenstelling tot het lawaai van de stad. Het is een plaats van zwijgen, verwondering, mediteren, gebed. Als het orgel wel speelt kun je genieten van de muziek. Ook kun je

een kaarsje aansteken ter herinnering aan iets of iemand, om emoties te verwerken. Bij alle drie voorbeelden nemen mensen de tijd voor een bezoek: even zitten en tot rust komen. De ramen, pilaren, gewelven leggen je het zwijgen op. De schoonheid noodt tot verwondering. Je voelt de traditie van eeuwen.

Invulling van het gebruik

De Martinikerk wordt nog steeds gebruikt waarvoor hij gebouwd is. Minstens twee keer per zondag is er een protestantse kerkdienst. Rouw- en trouwplechtigheden zijn er mogelijk. Maar ook orgel- en andere concerten, toeristisch bezoek, lezingen, tentoonstellingen, opening van het academisch jaar van de Rijksuniversiteit, examens.

▲
Examens van de RUG in de Martinikerk
foto: Jan Visser

Wat dat betreft staat de kerk midden in de wereld, zoals het overigens ook was in de middeleeuwen, toen de kerkdeuren meestal openstonden voor allerlei sociale contacten. Maar toen was de religieuze functie toch de belangrijkste. Nu is dat een vervagende geschiedenis geworden. Maar zolang het gebouw er staat zal het herinneren aan het doel waarvoor het gebouwd is: kerk te zijn, plaats waar geloof wordt beleefd in aanbidding en lofprijzing. Zie het opschrift boven de hoofdingang onder de toren. Waar mensen niet meer geloven getuigen de stenen.

Eigenlijk geldt hetzelfde voor alle kerken, ook die overgedragen zijn aan de SOGK.

Gelukkig wil het bestuur van de Stichting Martinikerk Groningen rekening houden met het oorspronkelijke doel van het gebouw bij activiteiten die in de Martinikerk plaatsvinden. De kerk is gastvrij, maar niet alles is toegestaan. Men vraagt respect van de gebruikers.

Dit religieus-cultureel erfgoed is zeker het bewaren waard. De Vereniging Vrienden Martinikerk (VVM) spant zich in om dit onder de aandacht te brengen. Uw steun is daarvoor onmisbaar.

Geraadpleegde literatuur

- Harm Plas en Wim Plas, *Religieus erfgoed in Groningen*, Bedum (2008)
- Anneke B. Mulder-Bakker en Rolf H. Bremmer Jr., *Geleefd geloof*, Zutphen (2021)
- Dr. Regn. Steensma, *Verbeeld vertrouwen*, Baarn (1975)
- Dr. Regn. Steensma, *Vroomheid in hout en steen*, Baarn (1984)
- Drs. Marco Blokhuis, *Religieuze interieurs in Nederland-waardevol erfgoed*, Utrecht (2021)
- te raadplegen via Catharijne Convent.nl onder *Publicatie Protestantse kerken*
- Lezing prof. dr. Hugh McLeod, *Religieus erfgoed in een gesecculariseerde tijd*, RUG (2017)

Orgelconcerten

Orgelconcerten georganiseerd door de Stichting Avondmusyck

Martinikerk Groningen

Woensdagavond, aanvang 20.00 uur. De kerk is open vanaf 19.30 uur.
Toegang € 12,50. Studenten € 10,00. Meer info op www.avondmuziek.nl

28 juni

Hannes Minnaar
(*internationaal concertorganist*)

5 juli

Leo van Doeselaar
(*titulair organist Martinikerk Groningen*)

12 juli

Sietze de Vries
(*organist Martinikerk Groningen*)

19 juli

Theo Jellema
(*stadsorganist Leeuwarden*)

26 juli

Peter Kofler
(*organist St. Michaëlskirche München*)

2 augustus

Rien Donkersloot
(*organist St. Joriskerk Amersfoort*)

9 augustus

Bob van der Linde
(*organist Martinikerk Sneek*)

23 augustus

Petra Veenswijk
(*organiste Maria van Jessekerk Delft*)

6 september

Leendert Verduijn
(*organist St. Maartenskerk Zaltbommel*)

13 september

Erwin Wiersinga
(*titulair organist Martinikerk Groningen*)

Lunchpauzeconcerten

Sedert tal van jaren worden in de zomer op vrijdagmiddag van 12.45 – 13.30 uur lunchpauzeconcerten gegeven op het hoofdorgel van de Martinikerk door jonge talentvolle organisten. Zij studeren onder andere aan het Prins Claus Conservatorium. Toegang € 2,00.

23 juni

Donát Kuti

30 juni

Lukáš Dvořák

14 juli

Francesca Ajossa

21 juli

Aurora Festival

28 juli

Gabriel Dissenha

4 augustus

Silvio Salada Labella

11 augustus

Annemiek Zeldenrust

18 augustus

Chang Jong Lee

25 augustus

Carlo Fernandez Bollo

Daarnaast vinden enkele orgeldemonstraties plaats op een vrijdagmiddag.
Op www.binnenstadskerken.nl staan alle andere activiteiten.